

УДК 378.1“20”

В.С.Лозовий

Напрями реформування сучасної вищої освіти в Україні

У даній статті з'ясовано необхідність реформування системи вищої освіти в Україні за європейськими зразками, визначено напрями реформ і показано взаємозв'язки інноваційного розвитку економіки з удосконаленням системи освіти. Розглянуто шляхи підвищення якості вищої освіти в Україні, її наближення до європейських стандартів.

Ключові слова: вища освіта, реформування, автономізація ВНЗ, європейські стандарти.

На суспільні та економічні процеси сучасної України значний вплив мають світові тенденції глобалізації та інтеграції. Потреби розвитку економіки тісно пов'язані з удосконаленням системи освіти. В умовах формування економіки знань необхідно усвідомлювати кардинальну потребу суспільних зрушень в напрямку інноваційного розвитку. Згідно з рейтингом Всесвітнього економічного форуму, Україна серед 144 країн зайняла у 2012 році у сфері вищої освіти та професійної підготовки 47 місце, у сфері формування факторів інноваційного розвитку – 79, за оснащеністю сучасними технологіями – 81, за показником якості освіти – 70, в загальному рейтингу – 73 місце [1].

Таким чином, Україна постала перед викликом: або залишитися країною з сировинно-переробною, низько-технологічною економікою або стати на шлях інноваційного розвитку. Президент В.Янукович визначив як першочергове завдання входження України до “великої двадцятки” [2]. Цього можна досягти лише за рахунок конкурентоспроможної освіти, передової науки, інноваційних технологій. Виникла гостра потреба в переорієнтації національної системи вищої освіти і науки на підготовку такого людського капіталу, який би забезпечив прогресивний розвиток країни.

Питання щодо проблем реформування вищої освіти, підвищення її ефективності та якості порушувалися в працях В.Андрущенка, Я.Боллобаша, І.Зязюна, М.Згуровського, В.Кременя, М.Степка, В.Шинкарука та інших. Зазначені автори висвітлювали та аналізували освітні модернізаційні процеси в умовах входження України в єдиний освітній простір, вказували на необхідність упровадження у вищих навчальних закладах демократичних реформ.

Нині Україна постала перед проблемою вибору шляху, яким піде процес реформ у вищій освіті. Мета статті – розглянути напрями реформування вищої освіти в Україні.

Світовий досвід стверджує, що реформування у сфері вищої освіти передбачає розумне поєднання та співвідношення традиційних та інноваційних підходів. Водночас реформування освіти повинно мати комплексний характер, оскільки процеси в освіті тісно поєднані з наукою, економікою та іншими сферами життєдіяльності суспільства. Визначення напрямів модернізації ос-

віги постає як політичне та загальнонаціональне завдання. Правову основу реформи освітньої сфери повинен забезпечити новий Закон України “Про вищу освіту”, який би відповідав вимогам часу і міжнародним стандартам.

Одним з першочергових завдань є реформування системи управління сферою вищої освіти. Воно передбачає чітке розмежування повноважень між трьома рівнями освітнянських структур: органами державного управління освітою, державними установами, що забезпечують якість вищої освіти і науки (ДАК, Державна інспекція навчальних закладів України, Український центр оцінювання якості освіти) і ВНЗ.

На рівні державного управління освітою має розроблятися і втілюватися державна політика в галузі вищої освіти. Ця політика повинна фіксувати та аналізувати зовнішні та внутрішні виклики, які постають перед країною і як відповісти на ці виклики можливостями вітчизняної освіти та науки. Другому рівню освітнянської ієрархії відводиться напрацювання стандартів вищої освіти, акредитації напрямів, розроблення і втілення критеріїв і методик оцінки якості освітньої і наукової діяльності, атестації наукових кадрів вищої кваліфікації. ВНЗ ж повинні самостійно виконувати весь комплекс навчально-наукової, виховної та інноваційної діяльності, напрацьовувати рішення щодо актуальних питань розвитку суспільства, ґрунтуючись на засадах університетської автономії та академічних свобод у вищій школі [3].

Вирішальним кроком для модернізації вищої освіти повинно стати суттєве розширення автономії ВНЗ у відповідності з європейськими нормами. Університетська автономія має сприяти досягненню стратегічної мети підвищення конкурентоспроможності українських фахівців на світових ринках праці, введення країни в єдиний європейський освітньо-науковий простір задля забезпечення сталого розвитку суспільства. Отже, форми і зміст автономії українських ВНЗ повинні забезпечити подолання системних проблем, що накопичилися у вітчизняній системі вищої освіти [4].

У руслі демократизації вищої освіти обрання ректорів ВНЗ повинно відбуватися на основі вирішального права трудового колективу, а їх перебування на посаді має обмежуватися двома термінами. Доцільним є розширення громадського контролю на всіх рівнях діяльності ВНЗ, зокрема гарантування доступу фізичних та юридичних осіб до інформації у галузі вищої освіти. В університетах має бути запроваджена дійова система протигага і стримувань між керівником, вченою радою, органами громадського самоврядування, громадськими організаціями. За європейською традицією повноваження ректора і вченої ради ВНЗ мають бути розмежованими.

Доцільно відійти від практики видачі випускникам усіх ВНЗ дипломів державного зразка. Потрібно дозволити ліцензованим ВНЗ видавати дипломи від свого імені, трансформувавши систему акредитації в інститут контролю якості освітніх послуг. Кожний ВНЗ, надаючи освітні послуги, знайде свою “нішу” і матиме свою оцінку на ринку праці. Цілком можливо, що після прийняття нового Закону України “Про вищу освіту” кількість закладів значно

скоротиться, а контингенти студентів будуть поступово зменшуватися відповідно до демографічної ситуації, що склалась у країні.

При введенні європейської тривірвнєвої системи ступеневої освіти (бакалавр, магістр, доктор філософії) водночас потрібно зберегти традиційний для України науковий ступінь доктора наук.

Велике значення для входження в загальноєвропейський простір освіти має запровадження системи обліку навчальної роботи студентів (European Credit Transfer and Accumulation System (ECTS)). Надзвичайно важливим є забезпечення зв'язку ступеневої освіти України з Національною рамкою кваліфікацій та ECTS. Це дозволить, з одного боку, чітко розуміти місце освітньо-кваліфікаційних рівнів вищої освіти на ринку праці України, а з другого – забезпечувати їх розпізнавання на європейському просторі освіти.

Поки в країні відсутня концентрація коштів та інтелектуальних ресурсів на стратегічно важливих напрямках розвитку. Треба створити потужні регіональні освітньо-науково-інноваційні центри на базі провідних університетів або об'єднань університетів і наукових установ, навколо яких повинна зосередитися конкурентоспроможна освіта і наука, високотехнологічний бізнес за координуючої ролі регіональної влади.

Надзвичайно гострою проблемою для України, за умов обмеженого державного бюджету, є визначення державного замовлення на підготовку фахівців. Сьогодні ніхто не знає, скільки, за якими напрямками і з якими освітньо-науковими кондиціями мають бути підготовлені фахівці в Україні, щоб вирішувати нагальні проблеми держави. За таких умов видається доцільним визначати обсяг державного замовлення для ВНЗ не меншим за 51% від кількості випускників шкіл. Розміщення 80% держзамовлення могло б здійснюватися відповідно до потреб держави за пропозиціями ВНЗ на основі показників минулого року. Розміщення решти 20% можна було б проводити за формулою “гроші за студентом”, тобто відповідно до середнього конкурсного балу вступників поточного року [5].

Освіту й науку слід якнайтісніше пов'язати з економікою. Позитивний ефект дасть залучення роботодавців до підготовки навчальних програм ВНЗ, розробки і затвердження стандартів вищої освіти за кожною галуззю, формування критеріїв компетентності випускників вищої школи, забезпечення місць практики студентів, розвитку матеріальної бази, співпраці в галузі наук та інновацій.

Виправданим було б введення податкових та митних пільг для бізнесу у його співпраці з вітчизняною університетською наукою. Тому настав час змінити Податковий кодекс, стимулювати бізнес до співпраці з ВНЗ, дозволивши їм включати кошти на науково-технічну діяльність, підготовку кадрів у валові витрати. На сьогодні з передбачених законом на 2013 р. 10% ВВП освітяни отримують близько 6, а науковці замість 1,7 – лише 0,4% [6].

Отже, посилення співпраці між освітою, наукою, бізнесом і владою забезпечить інноваційний розвиток економіки і суспільства. На сучасному етапі держава повинна створити правову базу взаємодії між ними.

Головним завданням, що стоїть перед українською освітянською спільнотою, є забезпечення належного рівня якості вищої освіти, як умови конкуренто-спроможності українських випускників на ринку праці. На жаль, у звіті Європейської комісії “The European Higher Education Area in 2012: Bologna Process Implementation Report” Україна за ознакою незалежності системи оцінювання якості вищої освіти та за рівнем міжнародної участі в зовнішньому забезпеченні якості вищої освіти представлена як країна, що не відповідає європейським стандартам та рекомендаціям [7]. На часі запровадження процедур внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості з урахуванням європейських стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості вищої освіти, поглиблення співпраці з європейськими організаціями, зокрема, створення українського незалежного, колегіального органу із забезпечення якості вищої освіти та його членство в Європейській мережі із забезпечення якості вищої освіти.

Нині особливої ваги та соціального звучання набуває питання рівного та справедливого доступу до якісної освіти. Передумовою рівного доступу є фізична та фінансова доступність навчання та перебування студентів у ВНЗ, а його головною складовою є універсально об’єктивне визначення відповідності абітурієнта рівню та вимогам програми в обраному ним виші.

Вступ до ВНЗ повинен базуватися на результатах зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО). Його основні позитиви: 1) ставить усіх у рівні умови; 2) дає змогу обдарованим дітям вступити до будь-якого ВНЗ; 3) стимулює учнів вчитися; 4) зменшує рівень корупції при вступі до ВНЗ. Звичайно, тестування має певні недоліки, проте зараз ЗНО повинно залишитися єдиним механізмом вступу, котрий користується підтримкою населення та дозволяє найбільш об’єктивно оцінювати знання абітурієнтів. Важливим є те, що до зовнішнього незалежного оцінювання позитивно ставляться прихильники різних політичних сил. Надалі потрібно упорядкувати питання проведення ЗНО та законодавчо його закріпити. ЗНО повинно залишатися ключовим елементом вступної кампанії до ВНЗ [8].

Через наростаючу бідність більшості населення країни понад 50% молоді не може здобути вищу освіту, а значна частина тих, що вступили до ВНЗ, мають матеріальні труднощі. Актуально стоїть питання соціального захисту студентів. У такій ситуації обґрунтованим є визначення розміру мінімальної стипендії студентам на рівні, не нижчому за прожитковий мінімум, і незмінність розміру плати за навчання у ВНЗ протягом усього строку навчання.

Назріли зміни в ставленні суспільства й держави до викладацько-професорського складу, а також в оцінюванні їхньої діяльності. Низький рівень офіційної заробітної платні і нерозвиненість механізмів додаткового легального заробітку приводять до зростання обсягу тіньових фінансових потоків у системі вищої освіти. Тому слід підвищувати зарплату, робити її справедливою на основі диференціації оцінювання діяльності викладачів, стимулювання успішних.

У частині європейської інтеграції Україна має продовжити узгодження національної системи вищої освіти з ECTS та з ENQA. Повинні створюватися

умови для повернення в Україну громадян, які здобули освіту за кордоном, шляхом визнання на університетському рівні іноземних дипломів про вищу освіту, про наукові ступені та вчені звання. Через поліпшення вивчення іноземних мов та країнознавства має істотно розширитися академічна мобільність і участь у міжнародних освітніх і наукових проектах викладачів, науковців, студентів.

Вищими навчальними закладами України повинні реалізовуватися спільні з європейськими університетами освітні проекти, слід і далі налагоджувати тісне співробітництво з Радою Європи та Європейським фондом освіти з питань впровадження Національної рамки кваліфікацій та проведення модернізації законодавства у сфері вищої освіти і професійної підготовки.

Забезпечення якісної вищої освіти є необхідною умовою європейської та світової інтеграції вищої освіти України.

Таким чином, основними напрямками реформування системи вищої освіти в Україні повинні стати: демократизація вищої школи, тобто державно-громадське управління; забезпечення якості і доступності освіти, що пов'язано із спрямованістю нашої країни на європейську інтеграцію; поєднання освіти, науки та виробництва; вирішення питання соціальної захищеності викладачів та студентів.

Список використаних джерел:

1. The Global Competitiveness Report 2012–2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:// WEF_GSR_Report_2012-13.pdf.
2. Послання Президента України В. Януковича до Українського народу (3 червня 2010 року). – К.: НІСД, 2010. – С. 8.
3. Згуровський, М. Вища освіта на зламі суспільного розвитку / М. Згуровський // Дзеркало тижня. – 2013. – 9 лютого. – № 5.
4. Богачевська, І. В. “Автономізація університетів як складова реформи вищої освіти в Україні” Аналітична записка / І. В. Богачевська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http:// www.niss.gov.ua>.
5. Згуровський, М. Вища освіта на зламі суспільного розвитку / М. Згуровський // Дзеркало тижня. – 2013. – 9 лютого. – № 5.
6. Николаєнко, С. П'ять кроків назустріч освіті / С. Николаєнко // Дзеркало тижня. – 2013. – 15 лютого. – № 6.
7. The European Higher Education Area in 2012: Bologna Process Implementation Report [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:// eacea.ec.europa.eu/education/ Eurydice/documents/...reports/138EN_HI.pdf.
8. Прес-реліз “Кому і чому заважає ЗНО: роль незалежного оцінювання в українській освіті” 14 Січня, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http:// dif.org.ua/ ua/events/bhfhbhdhfsih.htm>.

Резюме

В данній статтє выяснена необхідність реформування системи вищого образования в Украине по європейским образцам, определены направления реформ и показана взаимосвязь инновационного развития

экономики с усовершенствованием системы образования. Рассмотрены пути повышения качества высшего образования в Украине, его приближение к европейским стандартам.

Ключевые слова: высшее образование, реформирование, автономизация ВУЗА, европейские стандарты.

Одержано 9 квітня 2013 року

УДК 32:37(477.44)+008

О.П.Жалюк

Реалізація державних та обласних молодіжних програм клубними закладами Вінниччини в сучасних умовах

Досліджується діяльність клубних закладів Вінницької області щодо реалізації заходів на виконання державних та регіональних молодіжних програм у ХХІ ст. і вироблено пропозиції щодо підвищення ефективності цієї роботи.

Ключові слова: Вінниччина, молодіжна програма, клубний заклад, дозвілля, діяльність, ювенал.

Молодь є тією соціальною групою, яка вирішальним чином визначає зміст і характер майбутнього, концентрує в собі перспективні тенденції суспільного розвитку. Саме на створення умов для її всебічного розвитку необхідно спрямовувати зусилля влади, громадськості та бізнесу.

На жаль, соціально-економічні і політичні зміни, які мають місце в останні роки не лише в українському суспільстві, а й усьому світі, зіпсували духовне здоров'я сучасної молоді. Наркоманія, паління, вживання алкоголю, токсикоманія – часто це вбачається кращим дозвіллям серед певної частини юнаків та дівчат. Наприклад, у Вінницькій області станом на 2010 рік офіційно зареєстровано 947 споживачів ін'єкційних наркотиків (за неофіційними даними це число у кілька разів більше), виявлено 2348 ВІЛ-інфікованих громадян, із них 673 особам встановлено діагноз СНІД, померло всього 451 ВІЛ-інфікована особа, у т.ч. від СНІДу – 266 осіб. Проблемним залишається формування духовної культури, системи ціннісних орієнтацій, національно-патріотичної свідомості у молоді. Хоча, як свідчать результати досліджень Державного інституту розвитку сім'ї та молоді, рівень національної ідентифікації у молоді досить високий – 93% молодих людей вважають Україну своєю Батьківщиною. Проте її обрали б для проживання лише 67%. Господарями своєї країни не відчують себе 71-78% людей у віці від 14 до 35 років [6]. За даними Мініс-